

SUN TZU

KARO MENAS

Garsiausia visų laikų knyga
apie taktiką ir strategiją

SUN TZU KARO MENAS

孫子兵法

Iš anglų kalbos vertė
Linas Ruzgys

Pratarmė

Sun Tzu veikalas *Karo menas* (*Ping-fa*, arba *Bingfa*), sukurtas nepaliaujamų ir siaubingų karinių konfliktų epochoje, tapo nepertraukiamos literatūrinės tradicijos, nagrinėjančios karybos įmantrybes, pradininku. Būtent šis kūrinys apie karo strategiją, kurį maždaug prieš du šimtus metų išvertė prancūzas misionierius, daugiausia paplito Vakaruose. Jį nepaliaudamas studijavo ir naudojo Napoleonas ir galbūt kai kurie nacių vyriausieji kariuomenės vadai. Pastaruosius du tūkstančius metų jis išliko svarbiausias Azijos karinis traktatas, kurio pavadinimą yra girdėję netgi paprasti žmonės. Kinų, japonų, korėjiečių karo teoretikai ir kariai profesionalai privalėjo studijuoti šią knygą. Daugybė joje minimų strategijos nuostatų, jau pradedant nuo VIII a., atliko nemenką vaidmenį legendinėje Japonijos karų istorijoje. Daugiau nei

tūkstantį metų šio veikalo koncepcijos kėlė karštas diskusijas ir aršius filosofinius debatus. Jis patekdavo į pačių įvairiausių žmonių akiratį. Į anglų kalbą *Karo menas* verstas ne kartą, tačiau kartkartėmis atsiranda naujų šios nemarios knygos vertimų. Ko gi daugiau gali trokšti autorius? Beje, pats laikas pakalbėti apie autorystės problemą.

Ilgą laiką buvo manoma, jog *Karo menas* yra seniausias ir įžvalgiausias Kinijos traktatas apie karybą, o visos kitos knygos – antrarūšiai veikalai. Tradiciškai traktato autoriumi laikomas istorinis asmuo Sun Tzu (tarptautinė vardo rašyba skirtinga: *Sun Dzi, Sunzi, Sun Zi, Sun Wu*), apie kurio aktyvią veiklą nuo 512 m. pr. Kr. byloja ir rašytiniai šaltiniai *Šidzi* („Istorijos užrašai“) ir *U ir Jue Pavasarių ir rudenų laikotarpis*. Tačiau kiti mokslininkai išlikusiame *Karo meno* tekste aptiko, pirma, daugybę anachronizmų, tarp jų – terminų, įvykių, technologijų ir filosofinių sąvokų; antra, tyrinėtojai pažymi, jog nėra jokių duomenų (jie turėtų būti veikale *Dzuo Džuan* – klasiikiname to meto politinių įvykių metraštyje), patvirtinančių strateginį Sun Tzu vaidmenį karalysčių U ir Jue tarpusavio karuose; ir, trečia, nors *Karo mene* itin išsamiai aptariama galingo karo koncepcija, VI a. pr. Kr. didieji mūšiai bemaž neminimi.

Tradicinių pažiūrų puoselėtojai kaip savo teisumo įrodymą pateikia faktą, jog *Karo meno* fragmentų galima aptikti daugybėje kitų karinių traktatų, o tai būtų neįmanoma, jeigu tekstas nebūtų žymiai ankstyvesnis. Netgi egzistuoja nuomonė, jog toks sekimas kūrinio reiškia tik viena – *Karo menas* yra ankstyviausias karinis traktatas, kuris buvo vertinamas labiau už bet kurį kitą žodinį ar rašytinį veikalą. Tam tikros analitinės koncepcijos, pavyzdžiui, vietovių klasifikacija, taip pat siejama su Sun Tzu. Keista, tačiau nenorima net užsiminti, jog autorius galbūt pats rėmėsi kitų rašytojų darbais.

Žinoma, glaustumas, dažnas abstraktumas Sun Tzu veikale lyg ir patvirtina prielaidą, jog jis sukurtas ankstyvuojū kinų rašto vystymosi laikotarpiu. Tačiau lygiai taip pat sėkmingai galima tvirtinti, jog rašyti tokiu įmantriu filosofiniu stiliumi įmanoma tik tada, kai už pečių – milžiniška kovinė patirtis ir nepaprastai senos karybos meno tyrinėjimo tradicijos. *Karo mene* pateikiamos esminės koncepcijos ir bendro pobūdžio apmąstymai veikiau įrodo, jog veikalas tikrai remiasi gausia karine patirtimi, žiniomis ir tradicija. Jis nebuvo sukurtas vienu prisėdimu „iš nieko“.

Atmetus jau iš esmės pasenusią skeptikų, laikusių šią knygą vėlesnių laikų klastote, nuostatą,

šiandien yra žinomi trys požiūriai, susiję su *Karo meno* sukūrimo laikotarpiu. Pagal pirmąjį, knygos autorystė priskiriama istoriniam asmeniui Sun Tzu, mėginant pasikliauti tuo, jog galutinė kūrinio redakcija buvo atlikta netrukus po autoriaus mirties, V a. pr. Kr. pradžioje. Pagal antrąjį, kuris remiasi pačiu traktato tekstu, *Karo menas* buvo parašytas Kariaujančių karalysčių laikotarpio viduryje arba antroje pusėje, t. y. IV a. arba III a. pr. Kr. Pagal trečiąjį, kuris taip pat remiasi tekstu ir anksčiau atrastais šaltiniais, manoma, jog veikalas buvo sukurtas antroje V a. pr. Kr. pusėje. Vargu ar kada nors bus nustatyta tiksli data, nes tradicinės autorystės šalininkai itin jautriai puoselėja Sun Tzu autentiškumą. Kita vertus, visai įmanoma, jog tokia istorinė asmenybė tikrai gyveno, ne tik buvo strategas ir galbūt karvedys, bet ir surašė knygos, kurios autoriumi jis laikomas, metmenis. Vėliau šeimoje ar artimiausių mokinių ratelyje esminiai dalykai buvo perduodami iš kartos į kartą, metams bėgant jie buvo nuolat tobulinami ir vis labiau plito. Galimas dalykas, jog ankstyviausiąjį teksto variantą suredagavo garsusis Sun Tzu palikuonis Sun Binas, kuris plačiai pritaikė veikalo įžvalgas savo paties kūrinyje *Karybos būdai*.

Veikale *Šidzi* pateikiamos daugybės žymių strategų ir karo vadų biografijos. Tarp jų galima aptikti ir Sun Tzu (beje, segmentas „tzu“ yra pagarbus kreipinys ir reiškia *meistrą* arba *mokytoją*) gyvenimo aprašymą. Tačiau kūrinyje *U ir Jue Pavasarių ir rudens laikotarpis* randame žymiai įdomesnį pasakojimą.

Trečiaisiais Holio valdymo metais karvedžiai iš U norėjo užpulti Ču, tačiau nesiėmė jokių veiksmų. U Dzisu ir Bo Pi kalbėjo vienas kitam: „Mes rengiame karius ir kuriame planus valdovo vardu. Kadangi tokios strategijos bus naudingos valstybei, tai valdovui derėtų pulti Ču. Tačiau jis neduoda įsakymų ir neketina rinkti kariuomenės. Ką mums daryti?“

Po kurio laiko U karalystės valdovas pasiteiravo U Dzisu ir Bo Pi:

– Aš noriu pasiųsti kariauną. Ką jūs manote?

U Dzisu ir Bo Pi atsakė:

– Mes norėtumėm gauti įsakymą.

Tačiau U valdovui pasidingojo, jog tiedu puoselėja slaptą neapykantą Ču. Jis itin išsigando, jog tiedu ves kariuomenę į mūšį tik tam, kad ją pražudytų. Holio užlipo į bokštą, pasisuko veidu į pietų vėją ir sunkiai atsiduso. Po kurio laiko jis vėl atsidūsėjo. Niekas iš pavaldinių neperprato valdovo minčių. U Dzisu nuspėjo, kad valdovas nieko nenuspręs, todėl patarė šiam susitikti su Sun Tzu.

Sun Tzu, vardu U, buvo kilęs iš U karalystės. Jis puikiai išmanė karinę strategiją, bet gyveno toli nuo rūmų šurmilio, todėl paprasti žmonės nieko nežinojo apie jo gebėjimus. Kadangi U Dzisu buvo apsišvietęs, išmintingas ir įžvalgus žmogus, tai žinojo, jog Sun Tzu gali įsiveržti į priešo gretas ir jas sunaikinti.

Vieną rytą, aptardamas karinius reikalus, jis valdovui net septynis kartus pasiūlė kreiptis į Sun Tzu. Holiu pasakė:

– Jei jau radote pateisinamų priežasčių iškelti šį vyrą, aš noriu su juo susitikti.

Jis klausinėjo Sun Tzu apie karo strategiją ir kas kart, kai šis išdėstydavo vieną ar kitą savo knygos dalį, neįstengdavo rasti tinkamų žodžių deramai pagirti karvedį.

Nepaprastai patenkintas valdovas pasiteiravo:

– Jeigu įmanoma, aš norėčiau truputį patikrinti jūsų strategiją.

Sun Tzu atsakė:

– Tai įmanoma. Mes galime viską patikrinti, pasikvietę pagalbon moteris iš rūmų.

Kai valdovas sutiko, Sun Tzu tarė:

– Tegul dvi mylimiausios jūsų didenybės sugulovės ima vadovauti dviem padaliniais: kiekviena ves po vieną.

Sun Tzu įsakęs visiems trims šimtams moterų apsivilkti šarvus ir užsidėti šalmus, nešti kardus

bei skydus ir išsirikiuoti. Tada jis išmokė jas karo taisyklių, t. y. žygiuoti pirmyn, atsitraukti, pasukti į kairę ir į dešinę bei apsisukti ratu pagal būgno dūžius. Jis paaiškino apie neleistinus dalykus, o tada įsakė:

– Išgirdusios pirmą būgno dūžį jūs turite visos susirinkti, išgirdusios antrą būgno dūžį – pulti su ginklu rankose, išgirdusios trečią būgno dūžį – išsirikiuoti ir sudaryti karinį darinį.

Čia moterys, prisidengusios burnas delnais, prapliupo juoku.

Tada pats Sun Tzu pačiupo lazdeles ir ėmė mušti būgną, įsakydamas tris kartus ir aiškindamas penkis kartus. Jos juokėsi, kaip ir anksčiau. Sun Tzu įsiuto, kai pamatė, jog moterys juokiasi nesustodamos. Staiga jo akys išsprogo, balsas virto tigro riaumojimu, plaukai atsistojo piestu, o kepuraitės raišteliai ant kaklo sutrūkinėjo. Jis paliepė Įstatymų meistriui:

– Atneškite budelio kirvius.

Vėliau Sun Tzu tarė:

– Jeigu nurodymai neaiškūs, jeigu nepasitikiama paaiškinimais ir įsakymais, tai karvedžio kaltė. Kai nurodymai pakartoti tris kartus, o įsakymai paaiškinti penkis kartus, bet kariuomenė jų vis tiek nevykdo, tai karininkų kaltė. Kokia gresia bausmė vadovaujantis karinės drausmės įstatymu?

Įstatymų meistras atsakė:

– Galvos nukirtimas.

Tada Sun Tzu liepė nukirsti galvas dviejų padalinį vadams, tai yra dviem mylimiausioms valdovo sugulovėms.

Valdovas Holiu užlipo į aikštelę, kad galėtų stebėti mūšį kaip tik tada, kai dviem jo mylimiausioms sugulovėms buvo rengiamasi įvykdyti mirties bausmę. Jis skubiai žemyn pas Sun Tzu nusiuntė tarnautoją su įsakymu: „Aš jau supratau, mano karvedy, kad jūs mokate vadovauti kariuomenei. Be šių dviejų sugulovių nė kąsnio negalėsiu praryti. Būtų miela, jeigu jų nenukirsdintumėte.“

Sun Tzu atšovė:

– Aš jau paskirtas kariuomenės vadu. Pagal karvedžių taisykles, kai aš vadovauju kariuomenei, net jeigu man įsakinėjate jūs, galiu nepaklusti.

Ir nukirsdino sugulovėms galvas.

Įvykdžius bausmę jis vėl ėmė mušti būgną, o moterys judėjo į kairę ir į dešinę, pirmyn ir atgal, sukosi aplink ratu pagal surašytas taisykles, bijodamos net mirktelėti. Abu padaliniai tylėjo, nedrįsdami apsižvalgyti aplink.

Tada Sun Tzu pranešė U valdovui:

– Kariuomenė jau puikiai paklūsta. Prašyčiau jūsų didenybę pažvelgti. Kada panorėję galėsite siųsti jas į mūšį, į ugnį ir vandenį, tai bus visiškai lengva. Jų pavyzdžiu bus galima valdyti Dangiškąją šalį.

Tačiau netikėtai valdovas Holiu išreiškė nepasitenkinimą:

– Aš žinau, kad jūs puikiai vadovaujate kariuomenei. Net jei ir tapčiau vienvaldžiu valdovu, nebūtų kur karius mokyti. Vade, malonėkit paleisti kariuomenę ir grįžkite į savo namus. Aš nenoriu, kad visa tai tęstųsi.

Sun Tzu tarė:

– Jūsų didenybei patinka tik žodžiai, bet nesuvokiate jų prasmės.

Tada U Dzisu ėmė ginčytis su valdovu:

– Aš girdėjau, kad kariuomenė yra nedėkingas reikalas, vadinasi, jos nedera tikrinti savo nuožiūra. Todėl jeigu kas nors renka kariuomenę, tačiau neišsirengia į baudžiamąjį žygį, karinė dvasia išgaruoja. Dabar, jūsų didenybe, nuoširdžiai ieškote gabių žmonių ir norite suburti kariuomenę, kad nubaustumėte žiaurią Ču karalystę, taptumėte vienvaldžiu Dangiškosios šalies valdovu ir įbaugintumėte mažuosius kunigaikščius. Tačiau jeigu jūs nepaskirsite Sun Tzu vyriausiuoju vadu, kas kitas įstengs perbristi Huai, pereiti Si ir nužygiuoti tūkstantį mylių, kad stotų į mūšį?

Tada valdovas Holiu nudžiugo. Jis įsakė mušti būgnus, kad sušauktų štabą, tuomet surinko kariuomenę ir užpuolė Ču. Sun Tzu nužudė du karvedžius perbėgėlius Kai Ju ir Ču Jungą, o tada užėmė Šu.

Biografijoje, pateiktoje *Šidzi*, toliau teigiama, jog „vakaruose jis (Holiu) nugalėjo galingą Ču karalystę

ir priėjo iki In. Šiaurėje jis įbaugino Či ir Čin, ir jo vardas tapo garsus tarp mažųjų kunigaikščių. Tai lėmė Sun Tzu jėga.“ Kai kurie karo istorikai sieja jo vardą su vėlesnėmis karinėmis kampanijomis prieš Ču karalystę, kurios buvo vykdomos jau po 511 m. pr. Kr. (metų, kada pirmą kartą susitiko Sun Tzu ir Holiu). Tačiau reikia pažymėti, jog rašytiniuose šaltiniuose Sun Tzu daugiau nė karto neminimas kaip vyriausiasis kariuomenės vadas. Matyt, šis žmogus greitai suvokė, koks sunkus gyvenimas nuolat besikeičiančiomis ir nestabiliomis politinėmis sąlygomis, todėl pasitraukė nuo reikalų, paliko postą ir kartu parodė pavyzdį ateinančioms kartoms.

Sun Tzu biografija, pateikta *Šidzi*, gerokai skiriasi nuo tos, kurią skaitome *U ir Jue Pavasarių ir rudėnų laikotarpyje*, nes tvirtina autorių gimus Či, o ne U karalystėje. Tada jo šaknys būtų toje karalystėje, kurioje jos pusiau mitinio įkūrėjo Tai Kungo idėjinis palikimas vaidino svarbų vaidmenį; karalystėje, kuri iš pradžių buvo Senovės Džou politinės arenos pašalietė, tačiau vis tiek garsėjo didžiule pažiūrų ir teorijų įvairove. Kadangi *Karo mene* galima aiškiai išvelgti daosistinių koncepcijų pėdsakų, o ir pačiame traktate yra gan įmantrių filosofinių minčių, tai visai įmanoma, jog Sun Tzu iš tiesų buvo kilęs iš Či karalystės.

Nors tokie visiems ramybės neduodantys klausimai – ar *Karo meną* išties sukūrė Sun Tzu, garsusis patarėjas U Dzisu, koks nors nežinomas autorius, Či ar U karinės minties mokyklos auklėtiniai, ar netgi Sun Pinas pražūtingo Kariaujančių karalysčių laikotarpio viduryje – iš esmės nėra svarbūs. Juk ir be atsakymų į juos veikalo poveikis ateities kartoms buvo milžiniškas, o jis pats ištvėrė laiko išbandymą. Ankstyvoji teksto versija neabejotinai buvo paplitusi jau IV a. pr. Kr. pabaigoje; vėliau, Kariaujančių valstybių laikotarpiu, jo deklaruojamos nuostatos tapo karinės taktikos ir koncepcijos studijų pagrindu, kurį dar vėliau išvystė imperinio laikotarpio strategai ir karvedžiai. Nors knyga turėjo bent keletą pavadinimų – *Sun Tzu Karo menas*, *Karo menas* ar tiesiog *Sun Tzu* (nes kiekvienas skyrius originale pradedamas žodžiais: „Sun Tzu pasakė...“) – jos atsiradimas visuomet buvo siejamas su Sun Tzu ir tuo dramatišku, neišdildomu rūmų moterų egzekucijos vaizdu. Žinoma, šiandien dažniausiai laikomasi tradicinės autorystės krypties, tačiau puikiai suvokiant, jog įmanomos ir alternatyvios galimybės.

Kaip žinoma, *Karo menas* sudarytas iš trylikos įvairios apimties skyrių, kurių kiekvienas, matyt, skirtas tam tikrai temai. Nors dauguma šiuolaikinių

karo specialistų Kinijoje tebelaiiko šį kūrinį nedaloma ir organiška visuma, pasižyminčia vidine logika bei siužetų vystymu nuo pradžios iki galo, giminiškumo tarp tariamai susietų fragmentų dažnai neįmanoma nustatyti arba jo paprasčiausiai nėra. Antra, pagrindinės koncepcijos kūrinyje yra kruopščiai ir nuosekliai išnagrinėtos, o tai lyg ir patvirtintų mintį, jog knygą parašė vienas žmogus ar bent jau dvasiškai vieningos mokyklos atstovai.

Tarp karinių traktatų, rastų Hanų dinastijos laikotarpio kapavietėje praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio pradžioje Linji mieste, buvo aptiktas iš esmės tradicinis *Karo meno* nuorašas, papildytas gana svarbiu fragmentu, pavadintu *Valdovo U klausimai*. Lietuvių skaitytojui pateikiamas vertimas remiasi klasikine teksto versija. Tik kai kur jis šiek tiek pakoreguotas, atsižvelgiant į kapavietėse rastus naujus fragmentus.

Šiaip *Karo meno* tekstas yra gana aiškus, gal tik itin glaustas ir kartais paslaptingas.

Tais neramiais laikais, kai *Karo menas* buvo sukurta, kilo grėsmė bemaž visų tuometinių valstybių (karalysčių) egzistavimui. Todėl Sun Tzu puikiai suvokė, jog liaudies mobilizacija ir kariuomenės pa-

rengimas mūšiui yra itin svarbi grandis. Autoriaus požiūris į kariavimą išskirtinai analitinis, jis reikalauja kruopštaus pasirengimo ir bendros strategijos sukūrimo dar prieš karinę kampaniją. Pagrindinės strategijos tikslas – tokių sąlygų sudarymas, kad liaudis klestėtų ir būtų patenkinta, kad ji visuomet būtų pasiryžusi noriai paklusti valdovui.

Žinoma, čia labai svarbi ir diplomatinė veikla, tačiau taip pat nereikia pamiršti karinio parengimo. Pagrindiniu tikslu turėtų tapti kitų valstybių užkariavimas neįsivieliant į karinį konfliktą, t. y. ideali pergalė. Kaskart, kai įmanoma, reikia to siekti diplomatinio spaudimu, prieš užmačių ir sąjungų suardymu ir, žinoma, strategijos sugriovimu. Vyriausybė gali veltis į karinį konfliktą tik tada, jeigu priešas grasina valstybei kariniu puolimu ar atsisako pasiduoti be mūšio. Netgi tokiu atveju bet kokios karinės kampanijos svarbiausias tikslas turėtų būti maksimalus rezultatas, minimali rizika ir nežymūs nuostoliai. Be to, kiek įmanoma, padarytos žalos ir negandų sumažinimas.

Daugelyje *Karo meno* vietų Sun Tzu pabrėžia savi-kontrolės būtinybę, primygtinai reikalaujamas vengti susidūrimų, iš anksto kruopščiai neištyrus padėties ir savo galimybių. Skubėjimas, baimė ir bailumas, pyktis ir neapykanta priimant svarbius valstybei sprendimus